INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF
Contemporary Pedagogical and Philological Research
2026 / No. 1(1)

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA URF-ODAT VA QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYACHINING O‘RNI

Chuliyeva Laylo Xolmurod qizi

Annotatsiya. Mazkur tezisda maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy urf-odatlar, an’analar va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish jarayonida tarbiyachining pedagogik faoliyati, kasbiy mahorati hamda shaxsiy namunasining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, bolalarda milliy o‘zlikni anglash, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, mehr-oqibat, insonparvarlik, vatanparvarlik va o‘zaro hamjihatlik kabi fazilatlarni rivojlantirishning samarali pedagogik usullari tahlil qilingan. Milliy tarbiyani zamonaviy ta’lim yondashuvlari bilan uyg‘unlashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, milliy tarbiya, tarbiyachi, ma’naviy kamolot, pedagogik mahorat, milliy o‘zlik, avlodlar davomiyligi, ijtimoiy muhit.

Kirish (dolzarbligi)

Har qanday millatning ma’naviy qiyofasi, tarixiy xotirasi va kelajak taraqqiyoti uning asrlar davomida shakllangan urf-odatlari, an’analari hamda qadriyatlarida namoyon bo‘ladi. Milliy qadriyatlar xalqning hayotiy tajribasi, dunyoqarashi, axloqiy mezonlari va turmush tarzini o‘zida mujassam etgan bebaho ma’naviy meros hisoblanadi. Ushbu merosni yosh avlod ongiga singdirish esa bugungi ta’lim-tarbiya tizimining ustuvor vazifalaridan biridir.

Ayniqsa, maktabgacha yosh davri inson shaxsining shakllanishida muhim bosqich bo‘lib, bu davrda bolaning atrof-muhitga munosabati, xulq-atvori, dastlabki axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlari tarkib topadi. Bola bu yoshda eshitgan ma’lumotlarini shunchaki yodlab qolmaydi, balki kattalarning xatti-harakatlarini kuzatish, taqlid qilish va bevosita ishtirok etish orqali hayotiy tajriba orttiradi.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, maktabgacha ta’lim tashkilotida milliy urf-odat va qadriyatlarni shakllantirish jarayoni alohida pedagogik yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda tarbiyachi nafaqat bilim beruvchi, balki milliy madaniyatning faol targ‘ibotchisi, ma’naviy namuna ko‘rsatuvchi va bolaning ijtimoiy rivojlanishiga yo‘naltiruvchi yetakchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy ildizlaridan uzilmagan, o‘z tarixini, madaniyatini va qadriyatlarini anglaydigan, shu bilan birga zamonaviy dunyoqarashga ega shaxs sifatida tarbiyalash zarurati tobora ortib bormoqda.

Asosiy qism

Milliy urf-odat va qadriyatlarni maktabgacha yoshdagi bolalar ongiga singdirish bir martalik tadbir yoki bayramlar bilan cheklanadigan jarayon emas. Bu bolaning kundalik hayoti, o‘yin faoliyati, tengdoshlari bilan munosabati, mashg‘ulotlar va kattalar bilan muloqoti davomida izchil amalga oshirilishi lozim bo‘lgan pedagogik jarayondir.

Milliy qadriyatlarning tarbiyaviy kuchi, avvalo, ularning hayotiy mazmunida namoyon bo‘ladi. Masalan, salomlashish odobi bolada xushmuomalalikni, kattalarga salom berish hurmatni, dasturxon atrofidagi odob qoidalari tartiblilikni, mehmon kutish an’analari esa mehmondo‘stlik va saxovatpeshalikni shakllantiradi. Demak, har bir milliy urf-odat muayyan axloqiy fazilatni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Ushbu jarayonda tarbiyachining eng muhim vazifasi qadriyatlarning mazmunini bolaga uning yosh xususiyatlari va idrok etish imkoniyatlariga mos ravishda tushuntirishdan iborat. Maktabgacha yoshdagi bolaga murakkab axloqiy tushunchalarni nazariy jihatdan bayon etishdan ko‘ra, ularni hayotiy vaziyatlar, obrazlar, o‘yinlar va amaliy faoliyat orqali anglatish samaraliroqdir.

Masalan, tarbiyachi bolalarga kattalarga salom berishning ahamiyatini tushuntirish bilan bir qatorda, har kuni o‘zi birinchi bo‘lib samimiy salomlashishi,

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

bolalarning fikrini hurmat bilan tinglashi va ularga xushmuomalalik bilan munosabatda bo‘lishi kerak. Ana shunda bola hurmat tushunchasini faqat so‘z orqali emas, balki amaliy munosabat orqali o‘zlashtiradi.

Tarbiyachining shaxsiy namunasi tarbiyaviy ta’sirning eng kuchli vositalaridan biridir. Chunki bola ko‘pincha aytilgan nasihatdan ko‘ra, ko‘rgan xatti-harakatiga ko‘proq taqlid qiladi. Shu sababli pedagogning nutq madaniyati, muomala odobi, kiyinish madaniyati, sabr-toqati, adolatli munosabati va milliy an’analarga hurmati bolalar uchun bevosita tarbiya vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

Milliy qadriyatlarni shakllantirishda quyidagi pedagogik usullardan foydalanish maqsadga muvofiq:

1. Milliy xalq og‘zaki ijodi vositasida tarbiyalash. Maqollar, ertaklar, topishmoqlar, tez aytishlar va xalq qo‘shiqlari bolalarning tafakkuri, nutqi hamda axloqiy qarashlarini rivojlantiradi. Masalan, “Kattaga hurmatda bo‘l, kichikka izzatda” maqoli orqali bolalarda o‘zaro hurmat va mehr-oqibat tushunchalarini shakllantirish mumkin. Ertak qahramonlarining xatti-harakatlarini muhokama qilish esa yaxshilik va yomonlikni farqlashga yordam beradi.

2. Milliy bayram va marosimlarni pedagogik jarayonga integratsiyalash. Navro‘z, Mustaqillik bayrami, hosil bayrami va boshqa milliy tadbirlar bolalarga xalqimizning tarixiy an’analari, mehnatsevarligi, saxovati va hamjihatligini amaliy faoliyat orqali tanishtirish imkonini beradi. Bunda bolalarning faqat tomoshabin bo‘lib qolmasdan, tayyorgarlik va ijodiy jarayonlarda faol qatnashishiga e’tibor qaratish zarur.

3. Didaktik va rolli o‘yinlardan foydalanish. “Mehmon kutamiz”, “Odobli bola”, “Buvijonimning sandig‘i”, “Milliy taomlar” kabi o‘yinlar orqali bolalarda mehmondo‘stlik, milliy madaniyat, muomala odobi va o‘zaro yordam ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Bunday o‘yinlarda bola muayyan ijtimoiy rolni bajarish orqali milliy qadriyatlarning mazmunini his qiladi va o‘z faoliyatida namoyon etadi.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

4. Milliy hunarmandchilik va amaliy san’at bilan tanishtirish. Kashtachilik, kulolchilik, do‘ppido‘zlik, milliy naqshlar va xalq amaliy san’ati namunalari bilan tanishtirish bolalarda estetik did, ijodkorlik hamda milliy merosga nisbatan hurmatni rivojlantiradi. Tarbiyachi bolalarga milliy buyumlarning nafaqat tashqi ko‘rinishini, balki ularning xalqimiz hayotidagi o‘rni va ahamiyatini ham tushuntirishi lozim.

5. Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligini mustahkamlash. Milliy qadriyatlar, avvalo, oilada shakllanadi. Oilada kattalarga hurmat, qarindoshlik rishtalarini qadrlash, mehmon kutish, bayramlarni nishonlash kabi odatlar bola tarbiyasining dastlabki asoslarini tashkil etadi. Tarbiyachi ota-onalar bilan hamkorlikda milliy an’analarni davom ettirishga yo‘naltirilgan suhbatlar, ko‘rgazmalar va amaliy tadbirlarni tashkil etishi maqsadga muvofiq.

Mazkur yo‘nalishlarda olib boriladigan ishlar “Ilk qadam” milliy o‘quv dasturida belgilangan bolaning har tomonlama rivojlanishi, ijtimoiy-emotsional kompetensiyalari, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalanishi kabi ustuvor yondashuvlar bilan uzviy bog‘liqdir.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, milliy tarbiya bolaga tayyor qoidalarni majburan singdirishdan iborat emas. Aksincha, unda qadriyatlarning mazmunini anglash, ularga nisbatan ijobiy munosabat bildirish va kundalik hayotda mustaqil ravishda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir. Masalan, bolaga do‘stiga yordam berishni buyurishdan ko‘ra, hamkorlikdagi o‘yin vaziyatini tashkil etib, o‘zaro yordamning ahamiyatini mustaqil anglashiga imkon yaratish samaraliroq hisoblanadi.

Bundan tashqari, tarbiyachi milliy qadriyatlarni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘un holda yoritishi zarur. Chunki o‘z milliy madaniyatini hurmat qiladigan bola boshqa xalqlarning tili, urf-odatlari va madaniyatiga ham bag‘rikenglik bilan munosabatda bo‘lishni o‘rganishi kerak. Bu esa unda keng dunyoqarash, ijtimoiy faollik va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarining shakllanishiga zamin yaratadi.

Demak, tarbiyachining pedagogik faoliyati milliy merosni bolaga yetkazish bilangina cheklanmaydi. U qadriyatlarni bolaning shaxsiy tajribasiga aylantirish, uning xulq-atvori va kundalik munosabatlarida namoyon bo‘lishini ta’minlashga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda urf-odat va qadriyatlarni shakllantirish uzluksiz, maqsadli va tizimli pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonning samaradorligi ko‘p jihatdan tarbiyachining kasbiy mahorati, ma’naviy dunyosi, milliy madaniyatni chuqur bilishi va shaxsiy namunasiga bog‘liq.

Tarbiyachi milliy qadriyatlarni bolalarga faqat tushuntirib beruvchi emas, balki ularni o‘z faoliyati orqali namoyon etuvchi, bolalarda ezgulik, mehr-oqibat, hurmat, vatanparvarlik va insonparvarlik fazilatlarini rivojlantiruvchi pedagogik yetakchidir.

Shunday ekan, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida milliy tarbiya jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar, milliy xalq og‘zaki ijodi, interfaol o‘yinlar, amaliy faoliyat va oila bilan hamkorlik asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, bugun qalbiga milliy qadriyatlar singdirilgan bola ertaga o‘z xalqining ma’naviy merosini qadrlaydigan, uni asrab-avaylaydigan va kelajak avlodlarga yetkazadigan barkamol shaxs bo‘lib voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonuni. 2019-yil 16-dekabr.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni. 2020-yil 23-sentabr.

3. “Ilk qadam” maktabgacha ta’lim tashkilotining milliy o‘quv dasturi. Takomillashtirilgan uchinchi nashr.

4. Hasanboyev J., To‘raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. – Toshkent.

5. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: O‘qituvchi.
6. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent.